

Szlovák nyelvhasználat a Pilis-hegység iskoláiban

Tóth Sándor János

1. A kutatás elméleti háttere, célja és módszerei

A Magyarországi Szlovákok Kutatóintézete nyelvi programjának részeként folyamatban van a szlovák nyelv használatának feltérképezése Magyarországon. Az iskola a kisebbségi nyelvhasználat egyik legfontosabb színtereként került szociolingvisztikai kutatásunk témakörei közé.

Mária Homišinová (2003) kassai szociológus a magyarországi szlovák értelmiség nyelvhasználata kapcsán az iskolát, mint megkerülhetetlen témát is érintette. Összefüggést lát a szlovák, mint tanítási nyelv és a válaszadók bevallott nemzetisége között. Vizsgálja továbbá a szlovák nyelvtudás és az iskolatípus közötti összefüggést, a válaszadók véleményét a magyarországi szlovák iskolarendszerről. Megállapítja az iskolai szlovák nyelvoktatás nagy jelentőségét, ugyanakkor elégtelen voltát. Az iskolai szférában tapasztalható kétnyelvűségről Jozef Štefánik és Vámosné Telekes Éva írtak a *Szlovák nyelv kisebbségi környezetben* c. tudományos konferencia tanulmánykötetében. Štefánik (2004) elemzi a kétnyelvű egyetemisták nyelvi hibáit, a kétnyelvű környezet és iskola motiváló hatását. Vámosné (2004) a természetes kétnyelvűség iskolai nyelvoktatásban történő kihasználásának lehetőségeit vizsgálja szociolingvisztikai módszerrel. A Magyarországi Szlovákok Kutatóintézete szociolingvisztikai kutatásainak Békés megyére vonatkozó eredményeit tartalmazza a *Používanie slovenského jazyka* c. tanulmánykötet (Uhrinová 2004a, Tóth 2004). Ebben Hornokné Uhrin Erzsébet és Tóth Sándor János foglalkozik az iskolai nyelvhasználat kérdésével. Szociolingvisztikai módszerekkel jellemzik a Békés megyei szlovák iskolákat a nyelvhasználat színtereit, szituációit. Gyivicsán Anna (2003) kulturológiai megközelítésből vizsgálja az iskola nyelvmegtartó szerepét a kisebbségi közösség számára, és összefoglalást ad a magyarországi szlovák iskolarendszer történetéről. A *Slovenčinár* c. metodológiai szakfolyóiratban magyarországi szlovák szakos gyakorló pedagógusok írásai segítik tájékozódásunkat a nyelvhasználat iskolai vizsgálatában (Barthová-Fazekasová 2001, Pažická 2001, Pečeňová 2002.). Hornokné Uhrin Erzsébet feldolgozta, dokumentumokkal illusztrálva összefoglalta a békéscsabai szlovák tanítóképzés történetét (Uhrinová 2004b).

Kutatásunk alapja az oktatási intézmények személyes felkeresése volt. Az intézményvezető előre átgondolt szempontok szerint bemutatta az intézményt, a közelmúlt történetét, változásait, a diáklétszám alakulását és a kisebbségi nyelvoktatás jellegét. Ezután felkerestük a szlovák szakos kollégákat és óralátogatás keretében megismertük a szlovák nyelvhasználatot a tanórákon. A gyerekekkel és a szülőkkel is volt alkalom a kapcsolat felvételére, a spontán nyelvhasználat kutatására. Vizsgáltuk, hogy az iskolai idegennyelv-jellegű kisebbségi nyelvoktatás hogyan hat a nyelvhasználat spontán megnyilvánulásaira, színtereire.

2. A vizsgált régió és iskolái

A Pilis szlovák falvai (Kesztölc - Kestúc, Piliscsév - Čív, Pilisszántó - Santov, Pilisszentkereszt - Mlynky, Pilisszentlászló - Senváclav, Pilisszentlélek - Hut') fontos szerepet töltenek be a magyarországi szlovákok életében. A pilisi szlovák iskolák mind nyelvoktató iskolák, a nemzetiségi iskolák számára előírt heti négy óra szlovák nyelvoktatással. Ez azt jelenti, hogy a magyarországi szlovák nyelvű közoktatás két kategóriája közül (kétnyelvű és a kisebbségi nyelvet oktató) az utóbbiba tartoznak, heti négy órányi szlovákkal. Ez kevesebb nyelvhasználati lehetőséget nyújt, mintha néhány tantárgyat is szlovák nyelven tanítanának, de kiegészítő szakkörökkel, programokkal, nyelvvizsgára felkészítéssel magas színvonalú nyelvtudás érhető el. Az óvodai foglalkozások minden faluban tartalmaznak szlovák elemeket, ezekkel igyekeznek pótolni a pótolhatatlant: az otthonról hozott nyelvtudást. A kisebbségi anyanyelv idegen nyelvként való újratanítása, a rávezetés a gyökerekre, hagyományörzés - ez a vizsgált intézmények célja. A tankönyvek ennek megfelelően az idegennyelvoktatás módszertana szerint készültek. Főleg a nyelvvizsgára felkészítés során sok segédanyagot használnak.

3. A nyelvhasználat jellemzői iskolánként

Piliscséven (Čív) 1950 óta van szlovák nyelvoktatás az általános iskolában, idegen nyelvként, minden osztályban. A más településről jövőkre is vonatkozik ez, nekik is kötelező a szlovák, ugyanúgy, mint a csévieknek. Egy év felzárkózási lehetőséget kapnak és sok esetben jobbak az eredményeik szlovákból, mint a szlovák gyökerű helyi lakos gyerekeknek. A piliscsévi családok gyermekei sem tudnak szlovákkul, mikor iskolába kerülnek, csak elvéve fordul elő ellenkező eset, illetve az óvodai foglalkozások segítenek a nyelvi előkészítésben. Az óvodában minden óvónő szlovák képesítésű. Az iskola együttműködik az óvodával, megtudakolják, hogy a leendő elsősök mit tudnak szlovákkul (pl. dalokat). A 8. osztály elvégzésekor alapfokú nyelvi ismeretek jelentik a kimenetet, a szlovák nyelv további tanulása, pályaválasztás szempontjából figyelembe vétele nem jellemző.

Az iskola a Pilis-Gerecse iskolaszövetség szlovák munkaközösségének koordinátora, ebből következik, hogy kitűnő kapcsolataik vannak a régió szlovák nyelvet oktató iskoláival és az önkormányzatokkal is. Az önkormányzat támogatja őket, kapcsolatban állnak a budapesti Szlovák Intézettel is. Sokat pályáznak sikeresen. Kapcsolatuk van a szarvasi szlovák iskolával és a komáromi és a párkányi iskolákkal is - nyári táborokat szerveznek Szlovákiában, hogy érdekesebbé tegyék a szlovák nyelvoktatást.

A nyelvvizsgára felkészítés nagy motiváló erő a nyelvtanulásban. A szakkörön belül oldják meg a nyelvvizsgára felkészítést. Nyelvi labor van, az angolos csoportok is ezt használják. Digitális nyelvoktató programra volna szükségük, mert a gyerekeket motiválja, ha számítógépet használhatnak. A tanárok véleménye szerint a szülők gyakran nem ismerik fel a szlovák nyelvoktatásban rejlő lehetőségeket. Az angolt és a németet többre tartják a szlováknál, de aztán a gyerekek rájönnek, hogy az sem könnyebb, azt is tanulni kell, ugyanúgy, mint a szlovákokat.

A népismeret tantárgy a nyelvjárás megismertetését és a hagyományápolást szolgálja, ugyanúgy, mint a kapcsolattartás a nagyszülőkkel (a szülők generációja nem

tud szlovákul). Ezen kívül minden versenyen ott vannak a gyerekeik, ápolják a népi hagyományokat, énekelni szeretnek. A szlovák nyelvhasználat színterei az iskolai rendezvények is, a falu rendezvényein is szerepelnek szlovákul a gyerekek. Spontán nyelvhasználat ritka.

Kesztölcön (Kestúc) 210 gyerek tanul a szlovák nyelvoktató iskolában. 1984 óta van szlovák nyelvoktatás az 1-8. osztályban, előtte csak az 1-4. osztályban volt. Felsőtagozatos képesítésű szlovák szakos tanár 2 van, alsós tanító 4. Felső tagozatban Kraslánová (Kraszlán Erika) és Fazekašová (Fazekasné) tankönyveit használják, alsó tagozatban pedig a Majerníková-Szászová (Majernik-Szász)-féle sorozatot. A gyerekek az irodalmi szlovák nyelvet tanulják, de a nyelvjárást is értik, magyarból szlovákra történő fordításkor gyakran „kesztölciesen” fordítanak. Mindenki tanul szlovákul az iskolában, az is aki betelepült gyerek, sőt, őket is érdekli. Mikor elkezdi az iskolát, nem tudnak megszólalni szlovákul, legfeljebb passzív szókinccsük van. Szlovák szaktanterem nincs, az, hogy a faliújságokra kerülnek-e szlovák vonatkozású anyagok, az osztályfőnöktől függ. Sok gyerek eleve a budapesti szlovák iskolába megy tanulni a faluból. A középiskolai tanulmányok mellett a nyelvizsga a szlovák nyelvtanulás fő motiválója. Nyelvi vetélkedők és versenyek is folyamatosan vannak a környező iskolákban: Piliscséven, Pilisszentkereszten.

A tanári szobában akkor beszélnek szlovákul - nyelvjárásban - ha gondolatban jobban jön a szlovák szó nyelvükre.

Pilsszántón (Santov) 1985 óta van szlovák nyelvoktatás a nemzetiségi általános iskolában, 6 évfolyamnak. Egy szlovákos csoportban 10-12 gyerek tanul egyszerre, 3 szlovák szakos tanerő van az iskolában. Több könyvet is használnak: Majerníková-Szászová (*Idem, idem do školičky, Písmenká sú ako deti, Svet je nádherná kniha.*), Fazekašová *Kezdők és középhasaladók szlovák nyelvkönyve*) és Kraslánová (*Slovenčina 5-8.*) szerzőktől. Minden gyerek tanul szlovákul, kivéve a dislexiával vagy egyéb tanulási nehézséggel küszködőket. A szülők kívánságának megfelelően került be a pedagógiai programba az, hogy az iskola nemzetiségi jellegű. Ebből következik, hogy természetes az, hogy minden gyerek tanul szlovákul. Az óvodából és a családból csak minimális szlovák tudást hoznak magukkal, ezért itt is, mint a régió összes iskolájában, idegennyelv tanítási módszereket alkalmaznak szlovák órán. Az iskolában vannak szlovák nyelvű, ill. témájú faliújságok, plakátok. A tanárok használják egymás között a szlovák nyelvet spontán helyzetekben is, ugyanez a diákokról nem mondható el. A diákok - a tanárok megítélése szerint - közepes szinten sajátítják el a nyelvet, tanulmányaikat azonban általában olyan irányban folytatják, hogy szlovák nyelvtanulásra, nyelvhasználatra sem lehetőségük, sem szükségük nincs. A továbblépés, folytatás hiánya az alapismeretek kárba vesztését, elkopását eredményezi, kivéve, ha későbbi életkorban valami változás következik be.

Minden évben van szlovák hét az iskolában, ahol lehetőség nyílik a gyerekek szlovák nyelvű szereplésére, ez is a nyelvhasználat egyik színtere, még ha formális is. Az évente szervezett egy-egy hetes szlovákiai tartózkodások adnak további lehetőséget a gyerekeknek, hogy „élesben” is kipróbálják nyelvtudásukat. Ez azonban

III. ALKALMAZOTT SZOCIOLINGVISZTIKA

---

lehetőség, nem biztos, hogy minden esetben aktív nyelvhasználatot eredményez, hiszen egymás között magyarul folyik a társalgás.

Pilisszentlászlón (Senváclav) azóta van szlovák nyelvoktatás az iskolában, mióta van iskola a faluban. Mikor kötetező volt az orosz az iskolákban, itt szlovák volt helyette. Ennek akkoriban örültek (nem kellett megtanulni a cirill betűket). Mára azonban ellenállás tapasztalható a szülők részéről. Volt olyan anyuka, aki habár korábban kitelepültek Szlovákiába és onnan tértek vissza, kifejtette, hogy a szlovák nyelv nem ér semmit, fölöslegesen kínozzák vele a lányát, és ő - mint mondta - elintézi, hogy a gyerekének ne kelljen szlovákot tanulnia. Holott a lánya mindig ötöst kapott. A szlovákot itt is idegen nyelvként oktatják. Évfolyamonként általában 1-1 gyerek van, aki úgy jön iskolába, hogy ért szlovákul. Gyakorlatilag a nulláról indul a nyelvtanulás, és az alapok lerakásáig jutnak el. A további folytatás, pl. a budapesti szlovák gimnáziumba nem biztos, hogy sikerül - szintén szülői ellenállás miatt. Sokáig gondok voltak a tankönyvrendeléssel, ellátással, mára ez megoldódott, a Horváth - Kmet' -Pecsenya - Pesti: *Szlovák nyelv* c. könyvből tanítanak. Ez a könyv inkább nyelvtanfolyamok részére készült, nem annyira iskolák számára. Érdekes, hogy nem a környék iskoláiban használatos könyvekből tanítanak. 2002-ig kettésével összevont osztályok voltak, most már külön van minden osztály, így 10 alatt van az egy-egy csoportban szlovákul tanulók száma.

Összefoglalva: az elmagyarosodás megfigyelhető a faluban. A szülők gyakran azért vitték le Szentendrére iskolába a gyerekeket, mert ott nem kell szlovákul tanulni. A falu az utóbbi években azért tartotta fenn a nemzetiségi iskolát, mert az ilyen jellegű oktatásban részt vevő gyerekek után dupla fejkvóta jár.

Pilisszentkereszten (Mlynky) működik a pilisi régió legrégebbi hagyománnyal bíró szlovákot oktató általános iskolája. 1815 óta működik szlovák iskola a faluban, amit a régi iskolaépület falán elhelyezett kétnyelvű emléktábla is megörökít. A 19. sz. folyamán német és szlovák volt az iskola nyelve, egészen addig, amíg el nem kezdődött a magyarosítás. A szlovák nyelvoktatás újraindulásának éve 1948 volt. Megpróbálkoztak a kétnyelvű iskolai modellel is, néhány éven át szaktárgyakat is tanítottak szlovákul, majd ez a tendencia konverzációkra olvadt, később elhalt és maradtak a heti 4 órás szlovák tantárgynál. Ezt az óraszámot kiegészíti a nyelvi szakkör, a színjátszó kör és az énekkar, ahol szintén szlovák a nyelv, de csak a megtanult szövegek, dalok nyelve, nem a mindennapi konverzációé. 148 gyerek tanul az iskolában, 8 évfolyamon, kb. 20-an vannak egy szlovák csoportban - kisebb létszámú csoportokat előnyösebbnek tartanak a tanárok. A tankönyvek mellett számos kiegészítőt használnak: a Magyarországi Szlovákok Kutatóintézete által kiadott nyelvvizsgára készülünk c. könyvet, CD-t és munkafüzetet, valamint Párkányban vásárolt szlovák ifjúsági újságokat, melyek érdekes témákat kínálva motiválják a gyerekeket. Minden gyerek kötelezően tanul szlovákul, többségük tudatában van szlovák gyökereinek. Az elsősök énekekkel, versikékkel, kiszámolókkal felvértezve érkeznek az óvodából. Az óvodában van szlovák nyelvű foglalkozás, néhány családban otthon is használják a szlovák nyelvet. Ez általában passzív nyelvtudáshoz elegendő, de azok a gyerekek, akiknek otthon is van lehetőségük szlovákul beszélni, ügyesebbek órán is. A gyerekek egymás között a szünetben soha nem beszélnek

szlovákul a tanárok állítása szerint. Ha azonban szlovákul szólunk hozzájuk, nem csak értik, hanem válaszolnak is szlovákul. Abban a pillanatban, hogy kiderül, hogy a beszélgetőpartner is tud magyarul, magyarra váltanak. Ilyen szempontból lenne hasznos a csak szlovákul tudó vendégtanár jelenléte az iskolában. A házi feladat elkészítésében néha segítenek a szlovákul tudó szomszédok, rokonok. A diákok egy része alapfokú nyelvvizsgát tesz, a szlovák nyelvű továbbhaladás hiánya azonban az itt végzettekre is vonatkozik. A nyelvvizsgára felkészítés a szlovák szakkör keretében zajlik, itt használják a CD-t is. A faluból továbbtanulók nem használják tovább a nyelvet, de ha visszatérnek - és ez jellemző - akkor feléled szlovák tudásuk. ez a tendencia jó hatással van a közösség nyelvhasználatára.

4. Következtetések

A vizsgálatok bebizonyították, hogy nagy erőfeszítésekkel a nyelvoktató iskolák is hasonló szintű szlovák tudást adhatnak, mint a kétnyelvűek. A sikerek nem a kategóriától, hanem az adott iskola tanári karától és a gyerekek otthoni szlovák kötődéseitől függenek. Differenciált képet kapunk Pilisszentkereszt és Pilisszentlászló, két hasonló adottságú falu szlovák nyelvoktatásának, nyelvhasználatának összehasonlításakor. Mintha nem is ugyanaz lenne a pedagógiai cél. Az egyéni hozzáállás, a kisebbségi önkormányzat szerepe a szülők meggyőzésben óriási jelentőségű. Az anyagi rész fontos, de ez esetben is láthatóan másodlagos a szlovák nyelvtanítás szempontjából. Hasonló támogatással óriási különbség az eredmény.

A nyelvvizsga és a gazdasági kapcsolatok praktikus értelmet adhatnak a nyelvtanulásnak, így nem csupán a kisebbségi hagyományörzés - bizony elégtelen - motivációja mozgatja a szlovákul tanulókat.

Mindazonáltal természetes szlovák nyelvhasználatról csak elvétve beszélhetünk. A tanórán kitűnően teljesítő diák sem látja értelmét annak, hogy egy köznapi társalgást szlovákul folytasson. Nagyszüleit érti, ha szlovákkal találkozik, nincs elveszve, ha továbbtanul, lehet, hogy megélhetésében is hasznát látja szlovák tudásának. A szlovák nyelvhasználat szituációfüggő: amennyibe egy tréfa, egy helyzet jellemzése, egy tájjellegű anekdota elmesélése, a nyelvjárás ízeletése vagy egy káromkodás megkívánja, azonnal aktivizálódik a szlovák szókincs. Az ünnepek, rendezvények, szlovák órai szóbeli teljesítmények nyelve is szlovák. A tendenciák az egyenlőtlen, a magyar javára billenő kétnyelvűség stabilizálódására mutatnak. A fejlődő intézményrendszernek, a sikeres iskolai nyelvoktatásnak köszönhetően nem kell tartanunk a pilisi régió szlovák nyelvhasználatának megszűnésétől. A nyelvhasználat színterei viszont szűkek, de annál jobban szervezettek. Ez a szervezett nyelvhasználat bizony nem spontán és nem is igazán életszerű, de megjeleníti a kisebbségi nyelvet. Az iskolán belül és kívül is több nyelvhasználati lehetőséggel, szintérrel, alkalmalammal lehet haladni a hétköznapi szlovák nyelvhasználat irányába. Az egyik konkrét lehetőség lenne, hogy a nyelvoktató iskolákban is legyenek csak szlovákul tudó vendégtanárok.

Irodalom

- Barthová - Fazekašová, M. 2001. Slovenská národnostná škola a jej vzťah k ľudovej kultúre a jazyku. *Slovenčinár*. Budapest: CSS, 51 – 56.
- Gyivicsán A. 2003. Szlovák oktatás Magyarországon. In.: *A nemzetiségi lét és kultúra dimenziói*. Békéscsaba: VÚSM, 76 – 85.
- Homišínová, M. 2003. *Slovenská inteligencia v Maďarsku v zrkadle sociolingvistického výskumu*. Békešská Čaba: VÚSM, 131 – 143.
- Pažická, M. 2001. Funkcia a postavenie slovenského jazyka v Slovenskej základnej škole v Sarvaši. *Slovenčinár*. Budapest: CSS.
- Pečeňová, E. 2002. Dvojazyčná národnostná škola – ako ďalej. *Slovenčinár*. Budapest: CSS.
- Štefánik, J. 2003. Činitele určujúce jazykovú úroveň bilingválnych študentov vysokých škôl. In: *Slovenčina v menšinovom prostredí*, Békešská Čaba, VÚSM, 324-332
- Tóth S. J. 2004: O slovenskom jazyku v školách v Békešskej župe. In: *Používanie slovenského jazyka v Békešskej župe*. VÚSM, Békešská Čaba
- Uhrinová, A. 2004a. Používanie slovenského jazyka v Békešskej župe. In: *Používanie slovenského jazyka v Békešskej župe*. VÚSM, Békešská Čaba.
- Uhrinová, A. 2004b. *A békéscsbai szlovák tanítóképzés története*. VÚSM, Békéscsaba
- Vámosová-Telekešová, E. 2004. Niektoré sociolingvistické aspekty maďarsko-slovenskej dvojazyčnosti žiakov základných škôl v Maďarsku. In: *Slovenčina v menšinovom prostredí*. Békešská Čaba: VÚSM, 334 – 335.

MANYE XVI.

NYELVI MODERNIZÁCIÓ

Szaknyelv, fordítás, terminológia

XVI. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus
Gödöllő, 2006. április 10–12.

Szerkesztő: Heltai Pál

MANYE Vol. 3.

A MANYE KONGRESSZUSOK ELŐADÁSAI
PROCEEDINGS OF THE HAALLT CONGRESSES

3.

ISSN 1786-545X

ISBN 978-963-9483-78-1

Szerkesztő
Heltai Pál

A szerkesztő munkatársa
Boldog Gyöngyi

Tördelő
Kupás Ildikó

Kiadó
MANYE – Magyar Alkalmazott Nyelvészek és Nyelvtanárok
Egyesülete
Pécsi Tudományegyetem, Pécs, Ifjúság u. 6. 7624 Hungary
<http://www.manye.pte.hu>

Szent István Egyetem Humántudományi,
Nyelvi és Tanárképző Intézet
2103 Gödöllő, Páter K. u. 1. <http://nyila.gtk.szie.hu>

Nyomda: Szent István Egyetemi Kiadó
Felelős vezető: Lajos Mihály